اجوکی کافی داؤڈا شاعر: افضل حسین گیلانی

The Great Poet of Today's Kafi: Afzal Hussain Gilani

Zaitoon Fatma

M.Phil. Scholar, Department of Urdu, Riphah International University, Faisalabad Campus, Pakistan
Saadia Imtiaz

M.Phil. Scholar, Department of Urdu, University of Sialkot, Sialkot, Pakistan

KEYWORDS

Kafi
 Biography
 Sufism
 Beloved

ABSTRACT

Kafi is a genre of Poetry that is found in the poetry of Sufis. It contains accessories such as Naat, Manqabat, and Qasida where the state of distance and the pleasure of connection are maintained. Kafi began with Shah Hussain and many Sufi poets experimented with it. One of them is Syed Afzal Hussain Gilani who has described Kafi as a classical tradition as well as a contemporary one. This article discusses Syed Afzal Hussain Gilani's Kafies.

DOI: <https://doi.org/10.54064/negotiations.v1i2.20>

DATES

Received 10-07-2021
 Accepted 5-09-2021
 Published 19-09-2021

QR CODE

افضل حسین گیلانی حبسی نسب سید نہیں تے شاعری اوہناں نوں اپنے وڈکیاں ولوں گھٹی اچ ملی اے۔ ایہدے نال نال اوہ نثر وی بڑی سوہنی لکھدے سن۔ شاعری وچ سید افضل حسین گیلانی ہوراں دیاں کتاباں وچوں "وناں دی چھاں تے سسی" بڑی نویکی کتاب اے۔ ایس وچ اوہناں دوہڑیاں راہیں سسی تے پنوں دے قصے نوں بیان کیتا اے تے سسی دے تھل مارو وچ گزارے ویلے تے دکھاں، درداں دی اجہی منظر پیش کیتی بھئی پڑھن والے دے دلاں نوں رگ پئے جاندا اے۔ ایس توں اڈ "مر بی نامہ" اوہ نعتیہ دوہڑیاں دی شکل وچ حضور ﷺ نال عقیدت دا اظہار کردے نظر آوندے نیں۔ "بدلے رنگ دھریاں" اوہناں دی شاعری دا اہیہا پر اگا اے جہندے وچ کافیاں، گیت، غزلاں، نظمیں تے حیات

سید سید محمد اوہناں دے سوانح نگار ہون دا ثبوت اے۔ مہکاں دے افضل حسین گیلانی نمبر وچ اوہناں دا ڈھیر سارا ان چھپکلا کلام چھپ گیا تے ایہہ مواد گھٹو گھٹ دو کتاباں دا اے۔ ایس لئی ایہہ آنکھن غلط نہیں بھئی افضل گیلانی ہوریں شاعری دیاں ساریاں صنفوں وچ لکھن دا فن جاندے نیں۔ اوہناں مناجات، رباعی، دیس دے گیت، نظم، غزل، دوہڑے، قصیدے جیہاں ساریاں صنفوں وچ بڑا سوہنا لکھیا اے۔ اوہناں دے لکھے گیت ہر لوک فنکار نے گا کے ناں کمایا پر ایہناں ساریاں صنفوں توں ودھ اوہناں دی کافی اے۔

کافی شاعری دی اوہ صنف اے جہندے وچ نعت، منقبت، قصیدہ ہجرتے وصال دی کیفیت نوں بیاں کیتا جاند اے۔ اگر کافی دی ہیئت نوں دیکھیا جاوے تے ایہہ پہلا شعر غزل دے مطلعے دی طراں ہوند اے اس توں بعد پنج یا چھ مصرعیاں دے بند ہوندے نیں۔ ہر بند دے شروع دے مصرعے ہو جے ہوندے نیں تے ہر بند دے آخری مصرعے نوں مطلعے دے قافیے تے ردیف نال رلایا جاند اے۔ کافی صرف سرائیکی، پنجابی تے سندھی زبان وچ ملدی اے۔ کیفی جام پوری نے سندھی صنف "وائی" تے کافی نوں کو صنف قرار دتا اے۔¹

پنجابی شاعری وچ شاہ حسین کافی لکھن والے پہلے باقاعدہ شاعر متھے جاندے نیں۔ کافی بلھے شاہ تے سچل سرمست توں ہوندی ہوئی جدوں خواجہ غلام فرید تائیں اپڑی تاں اوہ اس دا عروج ہائی۔ خواجہ فرید مگروں کافی لکھن دی کوشش ضرور ہوندی رہی تے آزادی مگروں کافی لکھن والیاں دے جہڑے ناں سامنے آئے اوہناں وچ شہزاد قیصر، شارب الغاری، نجم حسین سید، مشتاق صوفی، اقبال صلاح الدین، بشیر حسین ناظم، احمد راہی تے افضل احسن ذکر جوگ نے پر سید افضل گیلانی ہوراں دی کافی سب توں کھری تے نویکلی اے۔ احمد راہی دے کہن موجب: "افضل گیلانی دی کافی پڑھ کے لگدا اے بھئی اوہ اپنے ویلے دے خواجہ فرید نیں"³

ایس دور وچ جدوں کافی لکھن دار حجان گھنڈا جاند اے سید افضل حسین گیلانی ہوراں دیاں کافیاں فن تے فکر دے لحاظ نال اپنی مثال آپ نیں۔ سید افضل حسین گیلانی ہوراں دے فن تے کافی دی روایت دے حوالے نال معروف شاعر ناصر شہزاد ہوراد آکھن اے: "پنجابی کہنے والوں میں شاہ حسین، بلھے شاہ، اور خواجہ فرید بے مثل و بے مثال ہیں، اور بارگاہ ایزدی سے ہم وصال اور نہال۔۔۔ اس کے بعد بھی ایام کے بسرام سے لانگھتے اور اسے پھلانگھتے ہوئے کئی ایک شاعر آئے ہیں۔ جیسے جانباز جتوئی اور کچھ دوسرے، مگر سید افضل گیلانی کی کہی ہوئی کافیوں کا رنگ نرالا اور سرے سے پائنت متوالا ہے۔ یہ بہ یک وقت شناس بھی ہیں، کتھائیں بھی اور دعائیں بھی۔ اپنے پیر بالا پیر امیر کی درگاہ زی جاہ اور بارگاہ صد بقائیں"⁴

اوہناں دی ہک کافی دے کجھ شعر دیکھو:

آوے ماہی ر ہورات تیڈے بن ج دے نہ وہڑے
رل کے بہوئے رات اجو کی کافی نہ رکھئے تائبنگ کلو کی
کسی کافی گل بات تیڈے بن ج دے نہ وہڑے

¹ سجاد حیدر پرویز، سرائیکی زبان و ادب کی مختصر تاریخ (اسلام آباد: ادارہ فروغ قومی زبان، 2016ء)، 155۔

² سید اختر جعفری، پنجابی ادبی صنفوں (لاہور: ایسپوریم پبلشرز، 2003ء)، 101۔

³ مشتاق عادل، یاراں رنگ (ساہیوال: مہکاں پبلشرز، 2015ء)، 20۔

⁴ ناصر شہزاد، پنجابی کافی ایک اضافی صورت (مضمون)، مشمولہ: کافی اے یار داویڑہ، افضل حسین گیلانی (اوکاڑہ: ادارہ صوت ہادی، 2009ء)، 22۔

ماہی میرا راول جوگی اوہ جوگی، میں اہدے جوگی

جانے رب دی ذات تیڈے بن سچ دے نہ وہڑے⁵

سید افضل حسین گیلانی غوث بالا پیر دی اولاد وچوں نیں تے تصوف اوہناں دے لوں لوں تے اکھر اکھر چوں بولد اے۔ اوہ آپ وی درویش نیں تے لوکاں نوں وی فخر، تکبر چھڈ کے مالک حقیقی دے در تے جھکن دادرس دیندے نیں تے آکھدے نیں بھئی آپ ولوں سوہنے دے در تے جھک جائیے، اوہ در تے آیاں نوں خالی نہیں موڑدا:

سٹ گھت فخر وڈائی	بن وچ مرد مولائی
چھڈ دے عشق زمانہ	پھر کے دیکھ زمانہ
نہ مل غیر ٹھکانہ	بن عقبی داراہی
مولا خیر کریسی!	ول سی گھر پردیسی
فضلوں پوری پے سی	مکسی ایڈ جدائی
چھڈ غیراں دے جھڑے	وس وچ اپنے وہڑے
آپ ولوں ڈھک نیڑے	شکوہ نہ کر کائی ⁶

درویش لئی مرشد دادر خانہ کعبہ ہوند اے تے اپنے پیر دے دیدار لئی ہر ویلے بے چین راہندے نیں۔ اوہناں دامن او دوں ٹھہر دا لے جدوں اوہناں دا محبوب اوہناں دے ویہڑے آوڑدا اے یا کوئی خیر خبر آوندی اے۔ پیر افضل حسین گیلانی دیاں کافیاں وچ وی اوہناں دی ایس حالت دا پتہ چلد اے:

مجبور توں نہیں، مجبور ہاں میں	جھڑکاں جھلیندی دل چور ہاں میں
دسدانہ کوئی، کیوں دور ہاں میں؟	ولد اتاں گھل وے، آواں نہ آواں
ساتھی سنجن وے، کملی داچن وے	آٹھار من وے، آوس وطن وے
نہ کر اجوڑاں کائی ہک تاں من وے	جھلیدی طعن وے، سکدی نبھاواں ⁷

ساون دی کن من تے چمکدے شکدے بدلاں دے آون نال عاشقاں دے دلاں وچ وی محبوب دے ملن دی تاہنگ ودھ جانندی اے تے جہناں دایار دور ہوئے، جہناں نوں اپنے محبوب نال ملن وچ رکاوٹاں ہون تے جہناں گن گن کے دینہہ گھائے ہون اوہناں دی حالت ساون دی رم جھم تے کن من وچ ہو ر خراب ہو جانندی اے تے عشق دی آگ اوہناں نوں ہور جھلسناں شروع کر دیندی اے۔

نشالا موڑ مہار سک دوڑی اے دن دن وے	کالیاں دھار غبار، راتیں لنگھایاں گن گن وے
گوڑے بدلے کھیوندے، گر جدے	تینوں کم تھئے، وبل نہ لگدے

⁵ افضل حسین گیلانی، آہیں + آڑنگ = آہر (اوکاڑہ: ادارہ صوت ہادی، 2020ء)، 128۔

⁶ ایضاً، 129۔

⁷ ایضاً، 131۔

سکدے وہڑے آوس نیڑے	ساون، میگھ، ملہار، رم جھم ہم، کن من وے
اکھیاں کجل کٹار، راہ تگن جھن جھن وے ⁸	یار آویڑے نہ کر جھیرے

سید افضل حسین گیلانی ہوراں کافی دی مکدی صنف نوں مڑ نوں سرے توں زندہ کیتا اے تے ایہدی وجہ فن تے پوری پکڑ ہون دے نال نال ایہہ وی ہے جھئی اوہ آپ اپنے مرشد دے عشق وچ بے تاب راہندے نیں تے ہر ویلے اس اڈیک وچ نیں جھئی کوئی ویلا ہووے جھئی سوہناویہڑے آوڑے:

دن بہتے لنگ گئے آماہی	رت روندی کوں گل لا ماہی
ساڈی قدر جانے نہ جانے وے	شالا پتلا خوشیاں مانے وے
شالا ہوئی مدد خدا ماہی	دیواں دم دم نال دعا ماہی
کوکاں لمیاں کر کر باہاں وے	ماراں تھل ماہر و وچ ڈھاں وے
راہ لھتھڑی کوں دس جاماہی	پھر اں لہجہ دی کچھ دارا ماہی
چائیاں سرتے ساریاں لیکاں وے	بیٹھی بوہاکھول اڈیکاں وے
آہن تاں درد وڈا ماہی	گیا صبر دی گڈھڑی چاماہی

صرف اپنے محبوب دے آون دی اڈیک ای عاشق لوکاں لئی صبر آزما نہیں ہوندی اوہ تے گل مکاوی نہیں سکدے، دل دے حال پوری طراں دس وی نہیں سکدے تے رات مک جاندی اے۔ مرشد دا پیارے دا، محبوب دا دکھ ہون دا ویلا ہووے اوکھا ہوند اے۔ لمیاں اڈیکاں توں بعد جدوں وصال نصیب ہوند اے تاں دل کر دا اے جھئی ویلا رک جاوے، زمین ساکن ہو جاوے تے ایہہ کدے ناں مکے پر جان والے نے تاں جاوناں ہوند اے پر اوس ویلے جھڑی عاشق دے دل تے گزردی اے ایہدے بارے افضل گیلانی ہوریں انج بیان کر دے نیں:

نہ جاوے ماہی دیداں اڑا کے	باہیں چھڑا نہ پلڑا پھڑا کے
تیں باجھ لاہندی اکھیاں دی سک ناں	نو کرہاں تیر ابو ہے توں چک -- ناں
مٹھا ڈھول میڈا ہن پوسی پھک ناں	اکھیاں چرناہ اکھیاں توں لا کے
امبیاں دامو سم۔ کونل کوکارے	رل پیار وڈیئے۔ چھڈ لمرے کارے
پیگھاں نے پیاں۔ لویئے ہلارے	نہ توڑ سوہنا لمیاں چڑھا کے ⁹

افضل گیلانی اپنے مرشد دے ہجر فراق وچ دھوں وانگ دھندے نیں تے اوہ چاہندے نیں جھئی ہر ویلے اوہناں داسوہنا پیر اوہناں دیاں نظر اں سامنے رہوے تے کدے جدائیاں ناں پین تے اپنے اس درد تے دکھ نوں اوہناں کافیاں راہیں بیان کیتا اے۔ اوہناں دی دلی کیفیت نوں جانن لئی کجھ کافیاں دے نمونے دیکھئے تاں ٹھیک اندازہ ہو سکدا اے:

⁸ ایضاً، 134

⁹ ایضاً، 153

آمل وے ماہی کر چار سائیاں	گل نال لاویں بھٹ گھٹ جدائیاں
ملیوں تاں کر ساں شکوے تے گلڑے	تیں باجھہ گزرے جھٹ پل اکڑے
لیندے نے بھاہیں ایہہ ساوے تلڑے	ساو نہ سنجرے بیگھاں جھٹائیاں
ہک وارول پو، متاں لہیساں	ونج پیر بالاڈیوے۔۔۔ بلیساں
وچھڑن نہ دیساں، اجڑن نہ دیساں	مولا جے میریاں جھوکاں و سائیاں ¹⁰

ایہہ کافی وی دل و حال دسدی اے بھئی عاشق داکی حال اے:

نوکر تینڈی ہاں جدی وے یار	تیں بن میں کس؟ کم دی وے یار
جیندیاں تائیں توڑ نہجھیاں	نہ انکار، نہ عذر کریساں
نازک تلیاں ہیہہ وچھیاں	لوڑ پوی مینڈے چم دی وے یار
صد پئی ماراں وچ تھلاں دے	شالا پئے ہون نیڑے ای جانداں
نیوں نیوں ویکھاں کھوج اٹھاندے	لہجہنی ہاں راہ کیچم دی وے یار ¹¹

یار دی اڈیک وچ بے چین سید افضال حسین گیلانی وی ایہہ کافی دل و حال بیان لئی بہت اے:

زخم دکھا کے لڑے	ول نہ سانول ولڑے
سے سے موسم آئے	نین رہے ترہائے
ترت سنیرے گھلڑے	ول نہ سانول ولڑے
آپے یاری لا کے	آپے توڑ توڑا کے
ہن پئے منگیندن چھلڑے	ول نہ سانول ولڑے
ریچھوں نیڑے لاون	اوڑک نوں پچھتاون
رون مار، پتھلڑے	ول نہ سانول ولڑے ¹²

صرف دکھ درد ای کافی دا حصہ نہیں۔ سید افضال حسین گیلانی ہوراں اپنے مرشد پاک دے آن تے خوشی دا اظہار وی کیتا اے۔ ایہندی

سوہنی مثال ایہہ کافی اے۔

آویکھونی ایہہ کون آیا	جہندی دید کلیجے نوں ٹھار دی اے
جندراہاں وچ پئی وچھدی اے	الحمد الحمد..... پکار دی اے

¹⁰ ایضاً، 157

¹¹ ایضاً، 179

¹² ایضاً، 181

سانوں پیر حسین.... پسند آیا	ایہہ احمد دا..... دل بند آیا
ایہہ پوتا غوث الاعظم.... دا	ماکان نوں سک دید اردی اے
کوئی دسد انہیں میرے پیر جیہا	جنہوں سید علی پیر دا.... راج ڈھیا
خلقت اوہدی دیوانی اے....	جند آپ دے آپ پئی واردی اے ¹³

سید افضال حسین گیلانی دیاں کافیاں جتھے اوہناں دی اپنے مرشد نال محبت، چاہت تے لگن بارے دسدیاں نیں اوتھے ہجر فراق دی کیفیت وی اکھاں سامنے اوندی اے۔ اوہناں دیاں کافیاں پڑھ کے اوہناں دے فن تے فکر دا جائزہ لے کے اوہناں دی دلی حالت بیان دے ڈھنگ نوں ویکھ کے تے اوہناں دے درویشاں آلے رنگ نوں جان کے ایہہ آکھناں پوند اے بھئی پیر افضال حسین گیلانی دی کافی تے خواجہ فرید دی کافی ہک نیں تے افضال گیلانی آج دے خواجہ فرید نیں۔